

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Магістерська робота

з теми:

«Технології формування діалогічного уміння учнів початкових класів»

Виконала: студентка 2 курсу,
групи POb1-M17
спеціальності 6.010102 Початкова освіта
Римар Валерії Юрївни

Керівник: **Третяк Н.В.**, кандидат
філологічних наук, доцент
Рецензент: **Гордійчук М.С.**, кандидат
педагогічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи навчання діалогічного мовлення на уроках української мови в початкових класах	11
1.1. Психолого-педагогічні та психолінгвістичні передумови навчання діалогічного мовлення молодших школярів.....	11
1.2. Структура та мовленнєві особливості діалогічного мовлення.....	20
1.3. Особливості навчання діалогічного мовлення молодших школярів	30
1.4. Зв'язок діалогічного мовлення з іншими видами мовленнєвої діяльності	43
РОЗДІЛ II. Методичне забезпечення вивчення проблеми розвитку діалогічного мовлення молодших школярів	47
2.1. Зміст та організація експериментального навчання	47
2.2. Система комунікативних вправ і завдань для розвитку діалогічного мовлення молодших школярів	60
2.3. Результати експериментально-дослідного навчання.....	78
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

ВСТУП

Актуальність обраної проблеми дослідження. У період реформування початкової [школи](#) й оновлення її змісту освіти відповідно до Закону України "Про загальну середню освіту" відбувається переорієнтація процесу навчання української мови на розвиток мовленнєвої особистості молодшого школяра, формування його комунікативної компетентності. Мовлення супроводжує всі види діяльності дітей молодшого шкільного віку, оскільки виконує пізнавальну, комунікативну, регулятивну та планувальну функції у грі та навчанні.

З розвитком мовлення тісно й органічно пов'язане насамперед питання інтелектуального розвитку особистості. Не випадково практично всі видатні психологи і педагоги приділяли велику увагу інтелектуальному розвитку дитини засобами мови. Якщо взяти таких всесвітньо відомих педагогів, як Ян Амос Коменський, К.Д.Ушинський, В.О.Сухомлинський, то всіх їх об'єднує те, що вони були не тільки видатними педагогами, а й учителями рідної мови, методистами, авторами навчальних і художніх книг з рідної мови для молодших школярів.

Пізнання мови на різних її рівнях (фонетичному, словотвірному, лексичному, граматичному) є джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Йдеться про розвиток мовної, а точніше мовленнєвої особистості. Це поняття, яке нині досить часто зустрічається в наукових дослідженнях із психології, зокрема, з психолінгвістики та лінгводидактики. Мовленнєва особистість — це людина, яку розглядаємо з точки зору її готовності виконувати мовленнєві дії, той, хто привласнює мову, для кого мова є мовленням [12, с. 11]. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати. Готовність до мовлення дуже важлива, і людина психічно формується одночасно з формуванням цієї готовності.

З огляду на соціальну і педагогічну значущість рідної мови для становлення і розвитку кожної особистості цьому предметові в системі

шкільного навчання і виховання відведено об'єктивно особливу роль. Адже, набуті в початкових класах особистісні якості, зокрема, пов'язані з мовленням, не тільки забезпечують основу подальшого навчання, виховання і розвитку підлітків та молоді, а й значною мірою зумовлюють практичну, громадську та професійну діяльність дорослої людини. Готовність суб'єкта використовувати мову в своїй діяльності називають мовленнєвою здібністю.

У ній закладено, з одного боку, найважливіші складові мовної системи, а з іншого – основні види мовленнєвої діяльності: слухання і розуміння (аудіювання), говоріння, читання й письмо.

Одним із видів мовленнєвої діяльності є говоріння яке функціонує у двох формах – діалогічній і монологічній. Для правильної організації навчального процесу необхідно враховувати їх фактичну взаємозалежність.

На сучасному етапі розвитку методичної науки діалогічне мовлення розглядається як фундаментальне вміння, оволодіння яким є важливою умовою навчання рідної мови. Під діалогічним (полілогічним) мовленням розуміють обмін висловлюваннями, що породжуються у процесі розмови між двома (кількома) співрозмовниками. Це особливий вид мовленнєвої діяльності, функції якого реалізуються у процесі безпосереднього спілкування співрозмовників у результаті послідовного чергування стимулюючих і реагуючих реплік.

Отже, діалогічне мовлення — це процес мовленнєвої взаємодії двох або більш учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець. Адже мовленнєва взаємодія – це ключ до організації спілкування.

У природних умовах (реальній комунікації) діалогічне мовлення виконує такі основні функції [51, с.146]:

- запиту інформації — повідомлення інформації,
- пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття неприйняття запропонованого.
- обміну судженнями / думками / враженнями,

- взаємопереконання / обґрунтування своєї точки зору.

Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби і є домінуючою у відповідному типі діалогу.

Як зазначалося вище, говоріння забезпечує усне спілкування в діалогічній і в монологічній формах. Воно спрямоване до необмеженої кількості осіб. Як і будь-яка інша діяльність, акт говоріння має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба; предмет – думки того, хто говорить; продукт – висловлювання (діалог або монолог) і результат, що виражається у вербальній реакції на висловлювання.

Говоріння має бути правильним, свідомим, виразним. Усне мовлення, в якому по суті функціонує діалог, має бути грамотним, виразним, емоційним, що передбачає:

- розпізнавання ними відтінків лексичних значень слів, словосполучень, фраз та усвідомлення змісту всієї розповіді;
- уміння в темпі, нормальному для сприймання співрозмовником, передати, доповнити, продовжити сказане чи почуте, застосовуючи художні засоби виразності, та вживання синонімів із метою уникнення повторення слів;
- знання дітьми норм етики спілкування.

Проблема культури спілкування учнів початкової школи, виховання їх як особистостей не може бути розв'язана без урахування норм літературної мови, мовленнєвого етикету, що відіграють значну роль в оцінюванні ситуацій з вербальною та невербальною комунікацією. Рівень виховання, культури учня виявляється в манері говорити, умінні висловлювати думку, уважно слухати співрозмовника, володіти силою голосу та інтонацією, у багатстві мовленнєвого етикету. Саме тому вже в початковій школі необхідно навчати учнів спілкуватися, дотримуючись етикетних норм (вербальних і невербальних), що формувалися впродовж століть багатьма поколіннями українців.

Процес породження і сприймання мовлення вивчалися не тільки філологами, але й вченими-психолінгвістами, психофізіологами, психологами, такими, як Л.С.Виготський, А.Р.Лурія, М.І.Жинкін, О.О.Леонт'єв, Т.В.Рябова, І.О.Зимня та ін.

Проблему ситуативності мовлення і створення навчальних комунікативних ситуацій досліджувало багато вчених (Е.П.Шубін, Й.М.Берман і В.А.Бухбіндер, В.Л.Скалкін Г.А.Рубінштейн, Є.М.Розенбаум, О.О.Леонт'єв, В.О.Артемов, Ю.І.Пассов А.Хорнбі, Д.Берн, В.Апельт та багато ін.). Найдоступніше сформулював компонентний склад навчальної комунікативної ситуації, аналізуючи комунікативні ознаки мовленнєвих вчинків, В.О.Артемов [3, с. 65]: «... для сценічної актуалізації мовленнєвого вчинку важливо враховувати: хто, кому, що, навіщо, в яких обставинах і з яким відношенням повідомляє (наказує, пропонує тощо)».

Такі лінгвісти, як: С.Ю.Ніколаєва, О.Б.Бігич, Н.О.Бражник та ін. обґрунтували необхідність навчання школярів діалогічному мовленню на уроках іноземної мови, розробили систему вправ, які сприяють навчанню учнів розуміти усне мовлення, запропонували методику застосування його в тій чи іншій мовленнєвій ситуації [51, с. 146].

Незважаючи на позитивні досягнення досліджень у галузі спілкування багатьох учених–психологів: Б.Ф.Ломова, О.О.Леонт'єва, С.Л.Рубінштейна, Л.С.Виготського, Б.Г.Ананьєва (спілкування досліджувалось у контексті масових процесів, у взаємозв'язку з мовленням і вищими психічними функціями), О.О.Бодалева, А.В.Петровського, Г.М.Андрєєвої (розглядались прикладні аспекти спілкування); педагогів, методистів, лінгводидактів Я.А.Коменського, К.Д.Ушинського, Л.І.Айдарової, Л.О.Варзацької, М.С.Вашуленка, Н.Я.Грипас, І.А.Зязюна В.А.Каліш, В.Я.Мельничайка, Г.М.Сагач, І.О.Синиці, М.Г.Стельмаховича, Л.І.Мацько, В.І.Кононенко, О.Н.Хорошковської, Г.Т.Пелехової, праці яких присвячені проблемам розвитку мовлення, формуванню „мовної особистості”, дослідженням ефективних форм, методів, принципів розвитку мовлення учнів, однак

недослідженими залишаються важливі питання, пов'язані з методикою системного розвитку і формування вмінь і навичок діалогічного мовлення на уроках рідної мови.

Проблема діалогового навчання найбільш активно вивчалась у працях таких вітчизняних науковців, як А. Алексюк, А. Величук, І. Глазкова, Т. Довженко, Н. Дусь, А. Коваль, Н. Луцан, І. Тимченко та ін.

Вагомий внесок у формування діалогічних умінь, розвиток культури усного мовлення зробили В. Бадер, Л. Бурман, О. Горошкіна, В. Любашина та ін. Необхідність удосконалення діалогічного мовлення школярів розглянуто в працях С. Карамана, М. Марець, О. Петрик, Т. Риданова та ін.

Поняття діалогу зустрічаємо у науковому обігу таких наук, як філософія, гносеологія, логіка, культурологія, педагогіка, психологія, соціологія та лінгвістика. Проте й досі багатогранний характер окресленого явища ще не став об'єктом достатнього теоретичного аналізу цих наук. Отже, вивчаючи сутність поняття діалогу, ми з'ясували, що останній розглядається як складний соціальний феномен, що потребує системного та комплексного вивчення [В. Горшкова [73], Т. Мухіна [53] й ін].

На думку вчених, діалог потрібно витлумачувати як відкриту, багаторівневу систему, як ціннісно-смісловий, проблемо-пошуковий, рефлексивний простір взаємодії, в якому проходить творча самореалізація суб'єктів. При цьому розвиток діалогічної культури учня може підвищувати рівень комунікативної, інтелектуальної, інформаційної, духовно-моральної, деонтологічної культури, як і культури особистості самого школяра в цілому. Діалог є не тільки інформаційний обмін думки, судження, а співтовариство, співтворчість вчителя й учня. Діалогічна культура становить творчу сферу реалізації спілкування, забезпечуючи розвиток потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій особистості в реальному житті. Діалогічна культура дає змогу дитині розкривати індивідуальні сили, опановувати моральні, естетичні й інші цінності. Спілкуючись у ході діалогу з іншими людьми, особистість творить себе, з'ясовує власну значущість.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових робіт із діалогізації педагогічного процесу, формування діалогічних умінь у школярів, проблема й досі залишається актуальною. У спеціальній науковій літературі також недостатньо конкретизовано термінологію діалогічної освіти. Потребує уточнення саме поняття «діалогічні уміння», характеристика їхніх класифікаційних ознак; недостатньо з'ясовано структуру процесу їх формування; не визначено критерії й показники рівнів сформованості; не обґрунтовано методику формування цих умінь в учнів початкової школи.

Отже, **актуальність** обраної проблеми дослідження обумовлюється такими чинниками: по-перше, потребами сучасного суспільства у всебічно розвиненій особистості; по-друге, недостатнім вивченням проблеми діалогічного мовлення в сучасній методичній науці; по-третє, недосконалістю вмінь і навичок молодших школярів ставити питання, а також надавати влучну, лаконічну відповідь на запропоноване запитання.

Мета дослідження полягає у виділенні наукових основ формування діалогічних умінь і навичок та систематизації ефективних методів і прийомів навчання діалогічного мовлення молодших школярів.

Тема та мета дослідження передбачають розв'язання таких **завдань**:

1. Опрацювати психолого-педагогічну, методичну та мовознавчу літературу, вивчити передовий педагогічний досвід з даної проблеми.
2. Дослідити психолінгвістичні основи такого виду мовленнєвої діяльності, як діалогічне мовлення, психолого-педагогічні особливості формування діалогічних умінь та навичок молодших школярів.
3. Встановити відповідність між методикою та завданнями «сприймати і обмінюватись інформацією» на уроках української мови.
4. Розробити систему тренувальних вправ на формування та перевірку в молодших школярів діалогічних умінь та навичок.

Об'єктом роботи є процес формування мовної культури, навичок і поведінки мовного спілкування засобами діалогу на уроках української мови у початкових класах загальноосвітньої школи; а її предметом – діалог, що

сприяє формуванню умінь та навичок «слухати, сприймати та обмінюватись інформацією».

Гіпотеза дослідження. Формування в учнів початкової школи діалогічних умінь у процесі навчання мови буде ефективним за умови впровадження відповідної методики, до характерних ознак якої належать: функціонально-комунікативна спрямованість змісту навчання; на взаємозв'язок розвитку усного і писемного мовлення активне керівництво процесом розвитку мовлення; безперервність і наступність в мовленнєвому розвитку; взаємозв'язок мовлення і мислення; застосування традиційних та інноваційних методів, прийомів і форм навчання, спрямованих на розвиток діалогічних умінь; відповідність віковим особливостям школярів.

Методи дослідження. Для реалізації основних задач дослідження на різних його етапах використано систему методів, а саме: *теоретичних* – аналіз і синтез психолого-педагогічної літератури з обраної теми, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти, словників, енциклопедій, авторефератів, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи вчителів початкової школи з формування діалогічних умінь у школярів; узагальнення і визначення закономірностей, формулювання підсумків та висновків. *Емпіричних* – бесіда, педагогічне спостереження – для встановлення рівнів сформованості діалогічних умінь у школярів та динаміки їхнього розвитку; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності методики формування діалогічних умінь школярів, визначення кількісних і якісних показників їх сформованості й розвитку; *математичної статистики* – для опрацювання дослідницьких даних та обчислення статистичних показників задля перевірки ефективності впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів методики формування в учнів початкової школи діалогічних умінь.

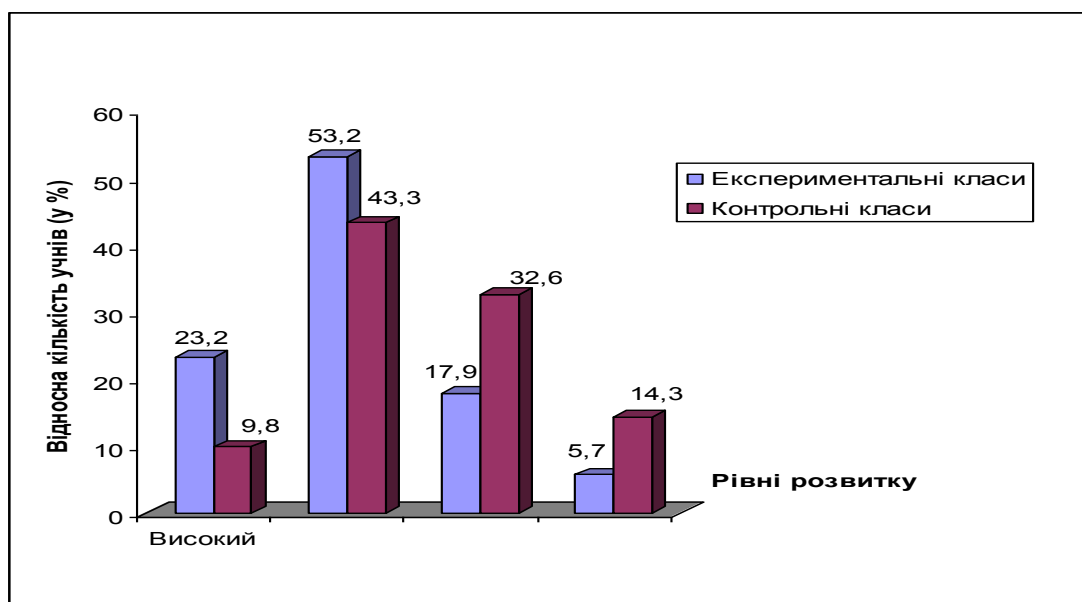
Наукова новизна роботи полягає в тому, що обґрунтовано методику формування в учнів початкових класів діалогічних умінь, описано педагогічні закономірності та лінгвометодичні принципи навчання школярів мовлення,

зокрема діалогічного, дібрано і систематизовано вправи і завдання, спрямованих на розвиток діалогічних умінь в учнів початкових класів.

Практична значущість: матеріали дипломного дослідження стануть у пригоді студентам педагогічного факультету під час навчальних практик, у підготовці до практичних занять з методики викладання української мови, учителям початкової школи у практичній діяльності.

Апробація роботи. Матеріали роботи було представлено на науковій студентській конференції (2018р.), робота обговорювалася на засіданні кафедри **мовознавчих дисциплін**, матеріали дослідження впроваджувалися в навчальний процес під час педагогічної практики.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи – 94 сторінок, з них основного тексту – 84 сторінок.

Діаграма 1. Порівняльна характеристика рівнів розвитку діалогічного мовлення учнів ЕК і КК після експериментального навчання (у відсотках)

Отже, експериментальне дослідження показало, що ситуативні завдання створюють сприятливий психологічний та емоційний настрій, атмосферу вільного спілкування. Такі завдання (стандартні та нестандартні мовленнєві ситуації) спонукають учнів до роздумів, пошуку переконуючих рішень для нових мовленнєвих завдань, формування навичок мовленнєвого етикету, розвивають у них необхідність у самовираженні, саморозкритті та самореалізації.

ВИСНОВКИ

Отже, проблема розвитку діалогічного мовлення на уроках рідної мови в початкових класах одна з актуальних і важливих проблем навчально-виховного процесу. Діалог є основою домінуючою формою мовлення, і тому вже у практиці навчання української мови в початкових класах він повинен посідати належне місце. Процес навчання говоріння в 1-4 класах слід будувати в напрямі від діалогу до монологу, а не навпаки.

На сьогоднішній день проблема розвитку комунікативних умінь, умінь спілкування між собою і з дорослими є надзвичайно актуальною і недостатньо вивченою та науково обґрунтованою.

Однією з найважливіших психологічних особливостей діалогічного мовлення визначено його ситуативність, коли зміст можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється. Діалогічне мовлення емоційно забарвлене. Визначальною рисою такого виду діяльності є спонтанність.

Створення ситуативних завдань є наслідком практичної реалізації теорії мовленнєвої діяльності з метою формування в учнів мовленнєвих умінь:

- урахування ситуації спілкування, адресата мовлення, мети та місця спілкування;
- уміння формувати задум майбутнього висловлювання та використовувати необхідний зібраний матеріал;
- уміння сформулювати тему, основну думку, визначати стиль висловлювання;
- уміння добирати потрібні мовні засоби для користування визначеним стилем та типом мовлення із урахуванням усіх складових мовленнєвої ситуації.

Сприймання й виконання ситуативних завдань потребують обов'язкової активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Продуктивність навчання буде низькою, якщо не буде враховуватись ситуація спілкування.

У ході експериментального дослідження було помічено: якщо учням, які мають слабку підготовку, підтримка висловлювання є необхідною для створення діалогу, то добре підготовленим учням вона швидше не допомагає, а заважає. Тому, в експериментальному класі підтримку висловлювання пропонували з певним застереженням: користувалися нею лише в разі потреби. На відміну від третьокласників, учні четвертого класу давали чіткі відповіді, будували власні висловлювання в логічній послідовності.

У дипломній роботі запропоновано низку комунікативних і ситуативних вправ і завдань для формування умінь складати діалог. Зміст завдань спрямований на ознайомлення учнів 1-4 класів із найпоширенішою лексикою, синтаксичними конструкціями, що вживаються за певних

обставин, спонукають дітей до створення власних аналогічних ситуацій, доцільно використовуючи усну народну творчість, яка полегшує сприймання мовленнєвих норм.

З огляду на активність учнів, що спостерігалася в процесі роботи на уроках під час розігрування діалогів за поданими текстами і самостійного складання за певною ситуацією, можна зробити висновки: діти швидко включаються в гру, виявляють доброзичливість, зацікавленість, бажання співпрацювати один з одним, збагачують своє мовлення етикетною лексикою.

Отже, володіння діалогічним мовленням передбачає володіння говорінням та аудіюванням, що вимагає від учасників спілкування двосторонньої мовленнєвої активності та ініціативності. Виходячи з цього, в учнів розвивається вміння ініціативно розпочинати діалог, реагувати на репліки співрозмовника, спонукати його до продовження розмови, добирати відповідні слова і словосполучення.

На основі описаних вище рекомендацій можна сформулювати важливі правила організації ситуативної навчально–мовленнєвої діяльності молодших школярів на уроках української мови:

1) для навчання учнів мовлення як засобу спілкування необхідно організувати мовленнєвий матеріал навколо ситуацій як систем взаємовідносин співрозмовників;

2) змістовою суттю ситуацій слід вважати такі факти або проблеми, які відповідають інтересам і життєвому досвіду молодших школярів;

3) оскільки ситуативність є невід’ємною якістю мовлення, будь–який мовний матеріал на початку його засвоєння учнями пов’язувати з певними ситуаціями (за можливості). Тобто застосовувати навчально–мовленнєві ситуації;

4) саме ситуативне навчання молодших школярів на уроках української мови допоможе вчителю сформувати в них необхідні мовно–мовленнєві вміння і навички.

Діалогічне мовлення — це процес взаємодії двох або більше учасників. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець. В оволодінні діалогічним мовленням виникають певні труднощі для школярів початківців. Ця форма мовлення має специфічні ознаки.

Перша з них викликана тим, що діалогічне мовлення об'єднує два види мовленнєвої діяльності — аудіювання і говоріння. У зв'язку з цим другий партнер має зрозуміти репліку першого партнера та швидко й адекватно відреагувати на неї, тобто відгукнутися реактивною реплікою. Виникає гальмування процесу спілкування. Трудність полягає в тому, що необхідність сприйняти і правильно зрозуміти першого партнера, з одного боку, і підготувати свою відповідь — з іншого, спричиняє стан роздвоєння уваги і, як результат, неспроможність вести діалог у нормальному темпі за умови недостатнього володіння мовними засобами.

Нерідко трапляється, що розпочатий учнями діалог “завмирає” після обміну однією-двома репліками. Це спричиняється труднощами продукування саме ініціативних реплік.

Ще одна перешкода в оволодінні учнями діалогом пов'язана з його непередбачуваністю, оскільки діалог неможливо спланувати заздалегідь, адже мовленнєва поведінка кожного з учасників спілкування значною мірою визначається мовленнєвою поведінкою іншого/інших партнерів.

Аналіз науково-методичної літератури, спостереження уроків та експериментальне дослідження дозволили сформулювати ряд рекомендацій для усунення недоліків діалогічного мовлення учнів:

- учитель має стежити за тим, щоб школярі не поспішали відмовлятися від початої фрази, а пробували її упорядкувати і закінчити. Коли учні звикають переборювати труднощі, а не обминати їх, то це сприяє розвитку мовлення;

- необхідно систематично і наполегливо виправляти мовлення учнів. Це стосується і вимови окремих слів, фраз, і випадків неправильного

наголосу, і викорінення слів–паразитів, діалектизмів. Потрібно призначити декількох учнів, які б у кінці уроку називали всі помічені недоліки в діалогічному мовленні однокласників. Це дисциплінує мовленнєву діяльність учнів, учить їх контролювати виразність і зміст висловлювань;

– бажано навчати школярів перефразовувати форму викладу думки, тобто навчати висловлювати одну і ту ж думку різними словами, різними синтаксичними конструкціями. Спостереження показали, що для багатьох учнів перефразування думок пов'язане з великими труднощами. У цих учнів недостатній словниковий запас. Їм легше запам'ятати готове формулювання думки, ніж висловити її своїми словами. Запитання учителя “Як іще можна сказати?”, “Як про це можна сказати коротше?”, “Скажи своїми словами” і подібні допоможуть учням правильно перефразувати думку, відібрати необхідні слова. Перефразовуючи думки, діти вчать знаходити свої помилки, полегшується відбір слів і фраз, значне місце починає займати обробка матеріалу у внутрішньому мовленні;

– потрібно створити в класі доброзичливу і довірливу обстановку, виявляти зацікавленість в позитивних відповідях учнів, коректно і гуманно, із справедливою вимогливістю ставитись до школярів. Все це впливає на формування правильної поведінки учнів, позитивних рис їхнього характеру.

Отже, як показують результати експериментального дослідження, система правильно дібраних вправ і завдань, систематична і цілеспрямована робота з ними забезпечить ефективність практичного оволодіння діалогічним мовленням, а його розвиток сприятиме формуванню мовленнєвої культури молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Загальні методи навчання в школі / А. М. Алексюк. – 2-ге вид. – К.: Рад. шк., 1981. – 206 с.
2. Арват Ф.С. Культура спілкування: Навч.-метод. Посібник / Ф.С.Арват, Є.І. Коваленко С.В.Кириленко, П.М.Щербань. – Київ: ІЗМН, 1997. – 328 с.
3. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам / В.А.Артемов. – Москва: Просвещение, 1969. – С. 65.
4. Бадер В. І. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці вчителів початкової школи: теорія і практика / В. І. Бадер, І. Р. Хижняк // Рідна школа: щоміс. наук.-пед. журн. – 2014. – № 3. – С. 35–40.
5. Безрукова І. Розвиток мовлення першокласників засобами малих речитативних фольклорних форм // Рідна школа / І.Безрукова. – 2003. – № 6. – С.31 – 34.
6. Бим И.Л. Некоторые проблемы обучения диалогической речи // Иностр. яз. в шк. / И.Л. Бим. – 1979. – №5. – С. 20 – 27.
7. Большакова І. Ситуативна навчально-мовленнєва діяльність школярів на уроках української мови // Початкова школа / І.Большакова. – 2002. – №10. – С. 9–11.
8. Бондаренко Н. Навчання діалогічного мовлення // Дивослово / Н.Бондаренко. – 2002. – № 5. – С. 28-31.
9. Бондарчук О. Діалогічне мовлення. 3 клас / О.Бондарчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 40 с.
10. Бурман Л. В. Педагогічні умови формування діалогічних умінь у студентів вищих навчальних педагогічних закладів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 / Л . В . Бурман. – Тернопіль, 2008. – 190 с.
11. Варзацька Л. О.Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Початкова школа / Л. Варзацька. – 1991. – № 2. – С. 23-28.

12. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання // Початкова школа / М.Вашуленко. – 2001. – №1. – С. 11 – 14.
13. Величук А. П. Методика розвитку речі в початковій школі / Величук А. П. – Ленінград : Просвещение, 1982. – 278 с.
14. Вікторенко І. Особливості пізнавального спілкування молодших школярів у сім'ї // Рідна школа / І.Вікторенко. – 2003. – № 4. – С. 61-63.
15. Вишневський О.І. Оволодіння вмінням говорити / О.І.Вишневський. – Київ: Рад. школа, 1989. – С. 142–154.
16. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии / Л.С.Выготский. – Москва, СПб.: Союз, 1997. – С. 45–48.
17. Выготский Л.С. Собрание сочинений. – Т. 2 / Под ред. Б.В.Давидова / Л.С.Выготский. – Москва, 1982. – С. 56-57.
18. Галазова О. Ситуативні вправи для складання діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування // Дивослово / О. Галазова. – 2003. – № 3. – С. 36-38.
19. Галазова О. Навчання діалогічного мовлення // Дивослово / О. Галазова. – 2003. – С. 31–33.
20. Глазкова І. Я. Навчальний діалог як засіб формування особистісно-орієнтованого знання / І. Я. Глазкова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Х.: ОВС, 2002. – Вип. 23. – С. 100–104.
21. Горшкова В. В. Педагогика отношений: учеб. пособие / Горшкова В. В. – Комсомольск-на-Амуре: Изд-во Комс.-на-Амуре гос. пед. ин-та, 1995. – 105 с.
22. Гоцуляк Д. Діалогічне мовлення. 4 клас / Д. Гоцуляк, Л. Нечаєва. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 56 с.
23. Грись А. Що думають учні про навчальний діалог? // Рідна школа / А.Грись. – 2002.- № 12. – С. 53-54.
24. Державний стандарт початкової загальної освіти. – Київ. – 2001. – С.7-9.

25. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи: Книга для вчителя. – Київ, 1997. – 136 с.

26. Довженко Т. О. Словесні методи навчання у діяльності початкових шкіл України другої половини ХІХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. О. Довженко; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2002. – 18 с.

27. Донченко Т.К. Формування в учнів поняття про типи мовлення і типологічну структуру тексту / Т. Донченко // Дивослово. – 2004. – №4. – С. 23-26.

28. Дубовик С. Розвиток діалогічного мовлення школярів на уроках української мови // Початкова школа / С. Дубовик. – 2002. – №7 – С. 19–21.

29. Дусь Н. А. Основи педагогічного спілкування: навч.-метод. посібник / Дусь Н. А. – Бар. [б.в.], 2007. – 158 с.

30. Жинкин Н. И. Психологические основы развития речи / Н. И. Жинкин. – Москва: Просвещение, 1966. – С.12. – (В защиту живого слова).

31. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И.Жинкин. – Москва:Просвещение, 1982. – 190 с.

32. Забродський М. М. Основи вікової психології: навч. посібник / М. М. Забродський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 110 с.

33. 3
имня И.А..Педагогическая психология / И.А.Зимняя. – М.: Логос, 2000. – С. 166–191.

34. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке: Пособие для учителя средней школы / И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1978. – 158 с.

35. Клименко С., Клименко Ю. Мовлення в дитячому спілкуванні //Початкова освіта / С.Клименко, Ю.Клименко. – 2002. – № 37. – С. 3- 6.

36. Коломинова О.О. О формировании социокультурной компетенции у младших школьников // Иноземні мови / О.О.Коломинова. – 1997. – №3. – С. 52–54.
37. Коршун Т.В. Використання навчальних ситуацій мовленнєвого спілкування як основа забезпечення ефективного українського діалогічного мовлення // Збірник наукових праць викладачів педагогічного факультету / Т.В Коршун. – 1997. – С. 102-107.
38. Курач Л. Ситуативні ролі – позитивний фактор розвитку діалогічного мовлення учнів початкових класів // Початкова школа / Л. Курач, О.Прищепа – 2005. – №10. – С. 30–33.
39. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. / Под ред. В.В. Давыдова и др./ А.Н.Леонтьев. – Москва: Педагогика, 1983. – т. 1 – С.389.
40. Леонтьев А.Н. Общее понятие деятельности // Хрестоматия по психологии: Учебное пособие для студентов пед. Институтів / Сост. В.В. Мироненко / Под ред. А.В. Петровского / А.Н.Леонтьев. – 2-е изд., пере раб. и доп. – Москва: Просвещение, 1987. – С. 93-100.
41. Ломов Б.Ф. Проблема общения в психологии / Б.Ф.Ломов. – Москва: Просвещение, 1987. – С. 108–117.
42. Лукач С.П. Бесіда на уроках мови / С.П.Лукач. – Кмів: Рад. шк., 1990 – С. 27–32.
43. Лурия А.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д.Холмской / А.Р.Лурия. – Москва: МГУ, 1979. – 320 с.
44. Луценко І.О. Готуємось до мовленнєвого спілкування з дошкільниками: Навч. посібник / І.О. Луценко. – Київ: НПУ, 2001. – 96 с.
45. Любашина В. В. Формування діалогічних умінь у дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)» / В. В. Любашина. – Одеса : Б.в., 2006 . – 21 с.

46. Ляшкевич А. Психологічні основи формування діалогічного мовлення // Південний архів (філологічні науки). Збірник наукових праць / А.Ляшкевич. – 1999. – С.167-173 .
47. Ляшкевич А. Діалог як лінгвістичне поняття // Південний архів (філологічні науки). Збірник наукових праць / А.Ляшкевич. – 1999. – С. 354-361
48. Ляшкевич Л. Навчання діалогічного мовлення на уроках української мови // Укр. мова та літ. в школі / Л.Ляшкевич. – 2002. – №7. – С. 9 – 12.
49. Мазур О. Психологічні аспекти розвитку мовлення учнів // Рідна школа / О.Мазур. – 2003. – № 11. – С. 74.
50. Марець М. Вправи для навчання діалогічного мовлення з використанням рольової гри: / М. Марець // Студентський науковий альманах факультету іноземних мов Тернопільського національного педагогічного університету імені В. П. Гнатюка. – 2005. – Вип. 1(2). – С. 116–121.
51. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С.Ю.Ніколаєва. – Київ: Ленвіт, 2002. – С.146–167.
52. Митник О. Діалог у навчально-виховному процесі // Початкова школа / О.Митник.– 1998. – № 1. – С.9-11.
53. Мухина Т. К. Диалог как форма оптимизации педагогического процесса / Т. К. Мухина // Советская педагогика. – 1989. – № 10. – С. 74–77.
54. Нечволод Л.І. Говоріння: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 5-11 класи / Л.І. Нечволод. – Харків: Торсінг, 2004. – 208 ст.
55. Палихата Е.Я. Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення // Дивослово / Е.Я.Палихата. – 1995. – № 3. – С. 29-31.
56. Палихата Е.Я. Навчання діалогу на текстовій основі // Початкова школа / Е.Я.Палихата. – 1991. – № 11. – С. 21-23.
57. Палихата Е.Я. Формування діалогічного мовлення в учнів середніх класів// Дивослово / Е.Я.Палихата. – 1995. – № 9. – С. 27-31.

58. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е.И.Пассов. – Москва: Рус. яз., 1989. – С. 47.
59. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А.І.Кузмінський, В.Л.Омеляненко. – Київ: Знання–Прес, 2003. – С. 202–214.
60. Перхайло Н. Проблема формування комунікативної культури особистості на різних етапах її розвитку // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна.– Вип. 5-й. / Н.Перхайло. – Кам'янець-Подільський: Медобори. – 2003. – С. 27-30.
61. Петрик О. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів // Початкова школа / О.Петрик. – 2005. – № 11. – С. 8-11.
62. Петрик О. Методичні аспекти розвитку діалогічного мовлення молодших школярів / О. Петрик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp5/petrik.pdf
63. Подлевска Н. Ситуативно–діалогічні завдання на уроках рідної мови як спосіб формування культури спілкування в учнів // Українська мова і література в школі / Н.Подлевска. – 2005. – №1. – С. 11 – 17.
64. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах : посіб. для студ. пед. ун-тів та інститутів / М. І. Пентиліук, О. М. Горошкіна, О. В. Караман [та ін.]. – К.: Ленвіт, 2003. – 302 с.
65. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів // Управління школою. – 2005. №22-24. – С. 5 – 6.
66. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка): Пособие для учителей / В.Л.Скалкин. – Київ: Рад. шк., 1989. – 158 с.
67. Сухіна А.В. Діалогічне мовлення: Збірник навчальних і контрольних вправ та завдань. 1-4 класи / А.В.Сухіна, Л.М.Дяченко. – Харків: Торсінг, 2004. – 96с.
68. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О Сухомлинський. – Київ: Рад. школа, 1977. –С. 85–95

69. Татушко Е.Р. Комунікативні вправи, ситуації та ігри для уроків з розвитку мовлення та факультативних занять з культури спілкування // БВПШ / Е.Р.Татушко.–1999.- № 23–24.– С. 15 -17.
70. Тищенко О. Комунікативний аспект у навчанні мови // Дивослово / О.Тищенко. – 2005. – №6. – С. 30 –32.
71. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Том I. / К.Д.Ушинський – Рад. школа, 1983. – С. 104–121.
72. Федоренко Ю. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування / Ю.Федоренко // Рідна школа. – 2002. – №1 – С. 63 – 65.
73. Хорошковська О.Н. Розвиток мовлення молодших школярів: Посібник для вчителів / О.Н.Хорошковська. – Київ: Рад. шк., 1985 – 96 с.
74. Чуйко Г. А. Методика викладання української мови в початкових класах / Г. А. Чуйко, М. А. Білецька, Г. Ф. Школьна. – Київ: Вища школа, 1975. – 192 с.
75. Шевцова Л.С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань: Методичний посібник / Л.С Шевцова. – Житомир, 2004. – 94 с.
76. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б.Эльконин. – Москва: Педагогика, 1978.
77. Янко Н. О. Формування стилістичних умінь учнів 3-4 класів у процесі роботи над текстами різних типів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Н. О. Янко. // Чернігівський